

آسیب شناسی طرح های توسعه شهری از فرآیند تهیه تا اجرا با تأکید بر طرح جامع و تفصیلی شهر مشهد

علی خوشاب (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

khoshab_ali@yahoo.com

براتعلی خاکپور (دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

khakpoor@um.ac.ir

ریحانه علانی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)

reyhane.alaei@mail.um.ac.ir

تاریخ تصویب: ۱۴۰۱/۰۳/۳۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۳۰

صص ۱۹۵-۲۱۶

چکیده

از اقدامات در جریان اصلاح و بهبود روندهای نادرست و مشکلات موجود در تهیه این طرح ها، آسیب شناسی طرح های توسعه شهری است. این پژوهش سعی دارد با توجه به روش تحقیق ترکیبی به جمع آوری اطلاعات بپردازد. تحلیل بکار گرفته شده از طریق نرم افزارهای مکس کیودا و SPSS می باشد. در روش کیفی به شناسایی مهمترین آسیبها و در روش کمی برای اولویت بندی نتایج از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج در دو سطح (کشور و شهر مشهد) که سطح اول با بررسی ۴۴ سند مرتبط و سطح دوم با مصاحبه انجام شده با ۱۶ نفر از متخصصین حوزه اجرایی و نظری در نرم افزار مکس کیودا نشان داد: در مجموع ۶۸ آسیب در طرح های توسعه شهری دخیلند. ۵۶ آسیب در زمینه تهیه، ۶ آسیب در زمینه دیدگاه و ۶ آسیب نیز در زمینه نظارت می باشد. نتایج آزمون فریدمن مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهر مشهد را به ترتیب اولویت در حوزه تهیه (میانگین اهمیت ۲/۷۱)، اجرا (۱/۶۵)، دیدگاه (۱۴/۳) نشان داد، بطوریکه موازی کاری بین نهادی، محصول نگرایی طرح و سیاست گزینی سه مساله اولویت دار در مسائل آسیب شناسی مطرح گردیدند. ضعف مشاوران تهیه طرح، عدم توجه به نقش شهر، غفلت از مسائل آن و شتاب زدگی در تصویب کمترین تأثیر را بر روند طرح های توسعه شهر مشهد دارا میباشند. در حوزه اسنادی مهمترین اولویت های مسئله دار در ابعاد تهیه و اجرا شناسایی گردید. سه مسئله مهم در آسیب شناسی طرح های توسعه در سطح کشور نیز موازی کاری بین نهادی، فقدان نیروی متخصص در شهرداری ها و نادیده گرفتن مسائل اجتماعی طرح می باشد.

کلیدواژه ها: آسیب شناسی، شهر مشهد، طرح های توسعه شهری.

۱. مقدمه

بیش از پنج دهه است که طرح های توسعه برای شهرهای ایران، به منظور ایجاد زمینه‌ی رشد کالبدی موزون و هماهنگ آنها، تهیه شده اند (پورحسین و دیگران، ۱۳۹۹، ص. ۱۱۱). اگر برنامه ریزی کاربری زمین را نحوه‌ی تقسیم زمین و مکان بهینه برای مصارف و کاربری های متنوع زندگی تعریف کنیم، لزوم توجه و مطالعه اینگونه طرح ها امری ضروری است. این طرح ها با هزینه و انرژی زیادی تهیه شده اند و هر چند تأثیرات مثبتی در منطقه بندی کاربری ها و رعایت ضوابط مقررات ساختمانی داشته اند، اما به دلایل متعدد نتوانسته اند به تمامی اهداف خود دست یابند و تنها درصد اندکی از این برنامه ها و طرح ها تحقق یافته است (براتی و محمدی، ۱۳۸۹، ص. ۳۹).

یکی از اقداماتی که می تواند در جریان اصلاح روندهای نادرست و مشکلات طرح های توسعه شهری مورد توجه قرار گیرد، آسیب شناسی آنهاست زیرا با نگاهی نقادانه به چگونگی، تهیه، اجرا و محتوای نظارتی این طرح ها می توان مسائل و مشکلات را شناخت و راهکارهای برای جلوگیری از شدت یافتن مسائل تدارک دید (پور احمد و همکاران، ۱۳۸۵، ص. ۱۶۸).

نظر به اینکه شناسایی آسیب ها در پروژه ها و طرح های توسعه شهری عامل مؤثری در جهت تسریع در امر خدمت رسانی به مردم می باشد و صرفه جویی قابل توجهی در منابع مالی و زمانی داشته است، باعث انجام به موقع تعهدات می گردد؛ لذا کارشناسی و پیدا نمودن راه کارهای علمی جهت رفع این تنگناها و همچنین تأکید بر انجام به موقع وظایف واحدها به صورت یک فرآیند منسجم و هدفمند، میتواند نقش بسیار مهمی در کاهش تاخیرات، آسیب ها، شکست ها و اجرای اصولی صحیح در انجام به موقع این پروژه ها طبق برنامه زمانبندی داشته باشد. از دلایل عدم موفقیت طرح های توسعه شهری به ویژه طرح های جامع می توان به تأکید بیش از حد بر تهیه طرح و عدم توجه به اجرای آن، ایستا بودن و سازگار با سناریوهای متکی بر رشد آهسته شهری اشاره نمود (شکوهی بیدهندی و خلیجی، ۱۳۸۸، ص. ۳۲).

توسعه شهری در مفهوم تاریخی- اجتماعی خود، در واقع بازتاب توسعه اقتصادی- اجتماعی در مقیاس ملی محسوب می شود. از این دیدگاه، با توجه به تحولات عمومی ایران در دوران جدید می توان سه مرحله اساسی در تحولات شهرنشینی و شهرسازی کشور تشخیص داد (حسامیان و همکاران، ۱۳۸۷، ص. ۲۶):

الف- دوره آشنایی با شهرنشینی جدید (قاجار)

ب- دوره نوسازی شهرنشینی و شهرسازی (۱۳۰۰ تا ۱۳۴۰)

ج- دوره تسلط شهرنشینی و شهرسازی جدید (۱۳۴۱ به بعد)

تا به امروز حدود پنج دهه از تهیه اولین طرح های شهری در قالب طرح جامع می گذرد اما به رغم هدف این طرح که جلوگیری توسعه ناموزون و ناهنجار شهرها و ارائه راهکارهای در جهت نظم بخشیدن به توسعه های شهری بودند اما در عمل موفق عمل نکردند و نخستین انتقادات و پیشنهادات اصلاحی بر این طرح ها از اواسط دهه ۱۳۵۰ به میان کشیده شد و تا به امروز کماکان ادامه دارد. این انتقادات بیشتر متوجه روندهای قانونی تهیه، تصویب و

اجرای طرح ها بوده و سپس دامنه آنها به محتوای طرح و مبانی نظری نیز کشیده شده است (زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۴۸).

کلانشهر مشهد به علت جایگاه ویژه ی ژئوپولیتیک، کارکرد بسیار مهم زیارتی و گردشگری، موقعیت خاص جغرافیایی و ساختار اقتصادی متفاوت دارای اهمیت بسیار بالایی است لذا لزوم توجه به طرح های توسعه شهری و بررسی آنها در فرآیند تهیه تا اجرا ضروری به نظر می رسد.

براین اساس در این نوشتار علمی سعی شده است به آسیب شناسی طرح های توسعه شهری با تأکید بر طرح جامع و تفصیلی شهر مشهد (خازنی، مهرآزان و فرهنگ) در قالب روش شناسی محتوایی پرداخته شود و با توجه به اصول روش تحقیق کیفی یک طبقه بندی مناسب از عوامل پنهان و آشکار بر نحوه عدم تحقق پذیری این طرح ها با مثالها و نمونه های عینی آورده شود. تا بتوان با تحلیل این آسیب ها و ضریب تأثیر هر یک از این عوامل راهکارهایی برای بهبود طرح های توسعه شهری در آینده داد.

مشخصه های کلی طرح های سه گانه مشهد بدین شرح می باشند: طرح جامع و تفصیلی خازنی (۱۳۵۰ الی ۱۳۷۰) به عنوان مهم ترین طرح تأثیرگذار بر حوزه میانی شرقی مطرح می باشد. در طرح جامع - تفصیلی خازنی، توسعه شهر از سمت شرق به دلیل وجود زمین های مرغوب کشاورزی محدود شده است که این امر با توجه به پیشنهاد افزایش جمعیت شهر مشهد و پیشنهاد کمربند صدمتری در شرق شهر به عنوان یک لبه قوی و محدود کننده توسعه، موجب افزایش فشار توسعه در حوزه و ساخت و ساز در زمینهای خالی موجود در حوزه و در نهایت پر شدن بافت شده است. همچنین با پیشنهاد مراکز خدماتی و فراهم آوردن دسترسی مناسب به این مراکز، موجب شکل گیری بافت های مسکونی و تقویت نقش سکونتی حوزه گردیده است. پیشنهاد کمربندی ۱۰۰ متری در اطراف حوزه یکی از عوامل تأثیر گذار مهم طرح جامع-تفصیلی خازنی در نظام شبکه ارتباطی می باشد. در الگوی توسعه طرح جامع-تفصیلی خازنی، حرم مطهر و میدان شهدا به عنوان مراکز اصلی اقامتی-زیارتی و تجاری ساختار فضایی شهر در نظر گرفته شده است (مهندسین مشاور خازنی، ۱۳۴۷، ص. ۲۷).

طرح جامع مهرآزان در سال ۱۳۷۲ به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران رسید. نظر به اهمیت شهر مشهد و همچنین موارد منحصر به فرد آن در مطالعات طرح جامع علاوه بر تهیه طرح جامع، موارد ذیل مورد بررسی قرار گرفته است. نرخ رشد متوسط ۴۰ ساله شهر مشهد ۵/۲۷ درصد است. پیش بینی جمعیت در طرح جامع با فروض سه گانه ذیل صورت گرفته است. کاهش باروری در چهارچوب سیاستهای جمعیتی کشور در این فرض روند کلی کاهش میزان رشد طبیعی جمعیت از حدود ۳/۵ درصد در آغاز دوره به ۲/۵۲ در صد در پایان آن ملحوظ شده است. فرض مربوط به مهاجرت در پیش بینی جمعیت شهر مشهد فرض توقف مهاجرتهای خارجی و نقش مهاجرتهای داخلی یعنی مهاجرتهایی که منشا روستایی دارند از اهمیت خاصی برخوردار است. در این زمینه با توجه به نسبت جمعیت شهری و روستایی از ۰/۸۴ در آغاز دوره طرح به ۰/۳۸ در حدود سال ۹۵ برآورد میگردد (مهندسین مشاور مهرآزان، ۱۳۷۲، ص. ۴۵).

در طرح جامع فرهاد انگاره اصلی در مطالعات و تهیه طرح، برنامه ریزی راهبردی است، با اتکا به اصول این انگاره، همراه با شیوه پیش برد در مطالعات طرح، چند نکته اصلی در طرح مورد توجه قرار گرفته است: ۱- سرفصل های مطالعات پایه با توجه به ارزش ها و اهمیت اولویت آنان در شهر مدنظر قرار گرفته است؛ ۲- با توجه به چشم انداز توسعه و عمران شهر مشهد بر جنبه های زیست محیطی، فرهنگی شهر به دیدگاه ارتقاء کیفیت محیط توجه و تأکید شده است؛ ۳- فرآیند تلفیق با رویکرد مشارکت پذیری و متکی بر خرد جمعی صورت گرفته است (مهندسین مشاور فرهاد، ۱۳۹۱، ص. ۹۵).

۲. روش شناسی

روش به کار گرفته شده در این تحقیق مبتنی بر مطالعات ترکیبی و با بهره گیری از اسناد، طرح ها و مقاله های مرتبط در زمینه فراتحلیل طرح های توسعه شهری می باشد و تا حد ممکن سعی شد تمامی مطالعاتی که در این حوزه انجام شده است، بررسی گردد. برای بهره گیری و ضریب پوشش این مقالات از مهمترین و قویترین موتورهای جستجوگر و پایگاه های اطلاعاتی استفاده شده است. با بررسی تمامی مطالعات آسیب شناسی در منابع فارسی در مجموع ۴۱۵،۹۹۷ سند یافت شد.

جدول ۱. وضعیت مقالات استخراج شده از پایگاه های اطلاعاتی

وضعیت	تعداد کل مقالات در زمینه آسیب شناسی	آسیب شناسی در مسائل شهری	مقالات مرتبط در زمینه آسیب شناسی طرح های توسعه شهری
سال			
۱۳۹۴ و بعد	۵۵۹۵۷	۷۲	۱۳
۹۳	۶۴۶۴۳	۶۵	۱۱
۹۲	۶۱۱۹۳	۶۵	۱۲
۹۱	۵۰۹۳۵	۲۲	۲
۹۰	۴۶۶۳۱	۳۵	۵
۸۹	۳۷۳۸۱	۲۳	۵
۸۸	۳۰۶۴۶	۱۰	۰
۸۷	۲۶۹۵۹	۱۳	۴
۸۶	۲۲۳۸۱	۱۴	۱
۱۳۸۵ و قبل	۱۹۲۷۱	۴۷	۱۰
نوع سند			
مقاله نشریه	۲۶۳۰۸۰	۱۰۳	۲۴
مقاله کنفرانس	۱۵۴۸۸۱	۱۸۳	۳۳
پایان نامه	۷۲۷۸۶	۸۰	۶
وضعیت فایل			

وضعیت	تعداد کل مقالات در زمینه آسیب شناسی	آسیب شناسی در مسائل شهری	مقالات مرتبط در زمینه آسیب شناسی طرح های توسعه شهری
دارای فایل رایگان	۹۸۲۳۶	۷۴	۴۴
دارای فایل	۳۵۹۳۳۴	۲۹۲	۱۹

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

یافته های جدول به درستی نشان می دهد که آسیب شناسی طرح های توسعه شهری از سال ۱۳۹۲ جهش مناسبی داشته و نسبت به سالهای قبل از افزایش قابل توجه ای برخوردار بوده است.

جدول ۲. مقالات مورد استفاده در فرآیند تحلیل

عنوان سند	نویسنده
بررسی رویکرد سنتی تهیه ی طرح های توسعه ی شهری در ایران با استفاده از مدل SWOT	(ابراهیمی بوزانی و همکاران، ۱۳۹۴)
بررسی روش شناسی طرح های توسعه شهری در ایران	(ابراهیمی بوزانی و همکاران، ۱۳۹۲)
لزوم توجه به هویت کالبدی در شرح خدمات طرح های توسعه شهری	(اسکندری، ۱۳۹۳)
آسیب شناسی طرح های توسعه شهری: مطالعه موردی طرح هادی شهرجوانرود	(اصغری زمانی و همکاران، ۱۳۹۳)
نقد، ارزیابی و آسیب شناسی طرح های توسعه شهری در ایران مطالعه موردی: سومین طرح جامع شهر رشت ۱۳۸۶	(آقا زاده رودسری و شکرگذار، ۱۳۹۴)
ارزیابی میزان تحقق پذیری کاربریها در طرح های توسعه شهری مورد: شهر بروجرد	(امیری و همکاران، ۱۳۹۴)
نقد، تحلیل و ارزیابی تحقق طرح های هادی شهری	(براتی و محمدی، ۱۳۸۹)
طرح های جامع شهری، شیپوری از سر گشاد	(برمک، ۱۳۸۹)
آسیب شناسی طرح های توسعه شهری در کشور	(پور احمد و همکاران، ۱۳۸۵)
مقایسه نحوه تهیه و اجرای طرح های توسعه شهری در ایران و جهان	(پورباقری، ۱۳۸۹)
ارزیابی رویکرد تهیه طرح های توسعه شهری در ایران نمونه مورد مطالعه، طرح بازنگری در طرح تفصیلی حوزه شمال شهر اصفهان	(پاکشیر و حاج رسولی ها، ۱۳۸۷)
تاویلی پدیدار شناسانه بر تاویلگری مدیران شهری: نقدی بر روش شناسی کمیسیون ماده ۵ و کار گروه در اقدام برای تغییر در طرح های شهری	(تفهیمی و لامیت، ۱۳۹۲)
بررسی نارسایی های طرح های توسعه شهری در ایران و ارائه راهکارهایی جهت توانمندسازی آنها	(جعفری قاسم آباد و بزاز، ۱۳۹۴)
ارائه مدل SWOT در ارزیابی طرح های توسعه شهری در ایران (نمونه موردی طرح های توسعه شهری در اراک با رویکرد نوسازی و بهسازی بافت فرسوده)	(جلالوندی و جودکی، ۱۳۹۴)
بررسی مقایسه ای وضعیت مالی تهیه طرح های توسعه شهری و تحقق آنها بر مبنای داده های تفریغ بودجه شهرداری تهران، دوره ۱۳۸۳ - ۱۳۸۶	(جلالی، ۱۳۸۹)

نویسنده	عنوان سند
(جمهیری و همکاران، ۱۳۸۷)	نظام اجرایی حلقه مفقوده برنامه های شهری در ایران تحلیلی بر نظام اجرایی طرح ها و برنامه های توسعه شهری
(حیدری، ۱۳۹۵)	بررسی علل عدم تحقق مشارکت شهروندی در طرح های توسعه شهری
(حسین زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۰)	درآمدی بر رویکرد جدید استراتژی توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه ریزی شهری
(حسین زاده دلیر و همکاران، ۱۳۸۹)	بررسی عوامل مؤثر در ناکارآمدی طرح های جامع شهری ایران (مطالعه موردی، طرح جامع تبریز)
(دادپور، ۱۳۹۲)	بررسی چالشهای تصمیم گیری طرح های توسعه شهری در ایران از طریق مقایسه تطبیقی با انگلستان و مالزی
(روشنی حسن آبادی، ۱۳۹۳)	ارزیابی آثار و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی طرح های توسعه شهری
(رضایی و همکاران، ۱۳۹۲)	بررسی نقش و جایگاه مشارکت شهروندان در روند تهیه طرح های توسعه شهری
(رحمانی شام اسبی و همکاران، ۱۳۹۲)	آسیب شناسی الگوهای شهرسازی در ایران با تأکید بر طرح های جامع شهری، مطالعه موردی: اردبیل
(رضویان و همکاران، ۱۳۹۳)	آسیب شناسی طرح جامع شهری نمونه موردی: شهر ابر
(رهنمایی و همکاران، ۱۳۸۶)	آسیب شناسی حقوقی طرح های توسعه شهری از تدوین تا اجرا
(زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۹۳)	ارزیابی عوامل اثر گذار بر عدم تحقق پذیری طرح های جامع شهری در ایران
(سلطانی و همکاران، ۱۳۸۷)	آسیب شناسی الگوهای رایج شهرسازی در ایران با تأکید بر طرحهای توسعه شهری
(سیاوش پور و مشایخی میانجی، ۱۳۹۳)	نقش طرح های شهری بر افزایش آسیب های اجتماعی فضاهای گمشده چالشی فراروی توسعه پایدار
(شاه حسینی، ۱۳۸۳)	نقد انواع طرح های شهری ایران
(شجاع و خاتمی، ۱۳۹۳)	آسیب شناسی اجرای طرح های آمایش در ایران
(صفایی پور و سعیدی، ۱۳۹۴)	بررسی عوامل مؤثر در ناکارآمدی طرح های توسعه شهری ایران
(علی اکبری، ۱۳۸۳)	توسعه شهری و آسیب شناسی اجتماعی در ایران
(غلامزاده خادر، ۱۳۹۳)	بررسی و ارزیابی کیفی طرح های توسعه شهری نمونه موردی: طرح هادی شهر شانندیز
(فرجی راد و همکاران، ۱۳۹۲)	آسیب شناسی سیاست های توسعه منطقه ای در ایران از دیدگاه رویکرد نهادی
(قاسم پور، ۱۳۹۴)	بررسی و ارزیابی مسائل و چالش های موجود در جهت تحقق پذیری طرح های توسعه شهری،
(کریمی و همکاران، ۱۳۹۰)	تحلیلی بر الگوی رفتار و فرهنگ شهری، بعد فراموش شده طرح های شهری
(مرادی، ۱۳۹۲)	کنکاشی پیرامون مشکلات پنهان در تحقق طرح های توسعه شهری شهرستان مرند
(منصوری و همکاران، ۱۳۹۵)	بررسی میزان تحقق طرح های توسعه شهری در ایران مطالعه موردی شهر نور آباد
(محمدی و ابراهیمی بوزانی، ۱۳۸۱)	تحلیلی بر موانع عدم تحقق طرح های تفصیلی شهری
(مرادی مسیحی، ۱۳۸۳)	طرح ها و برنامه های توسعه شهری تهران، ارزیابی و مقایسه تطبیقی
(معزی مقدم، ۱۳۸۵)	ارزیابی طرح های توسعه شهری و دلایل تحقق ناپذیری آنها در ایران
(مهکویی و صابری، ۱۳۹۰)	مقدمه ای بر تاریخ و تحول شهرنشینی با تأکید بر ایران
(هدایتی و غلام زاده، ۱۳۹۳)	آسیب شناسی طرح های توسعه شهری با تأکید بر توسعه پایدار

مهمترین مزیت این پژوهش نسبت به سایر مطالعات مشابه، نمونه موردی آسیب شناسی است که در شهر مشهد و با رویکرد ترکیبی مطالعه گردیده است از آنجائیکه طرح ها و اسنادی که در حوزه آسیب شناسی شهر مشهد به کار گرفته شده اندک بودند و از قابلیت روایی و پایایی لازم برخوردار نبوده اند؛ لذا روش مصاحبه بهترین روش برای جمع آوری یافته های تحقیق انتخاب گردید. در این روش با مصاحبه های حضوری از عوامل اجرایی و افراد آکادمیک با روش مصاحبه نیمه ساختار یافته مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهر مشهد با تأکید بر طرح جامع و تفصیلی این شهر استخراج گردید.

جدول ۳. نمونه آماری پژوهش

حوزه مصاحبه	وضعیت مصاحبه شوندگان	تعداد	مدت زمان مصاحبه
حوزه اجرایی	معاونت شهرسازی شهرداری مشهد	۴	۲۵
	نهاد مطالعات	۲	۱۰
	دفتر فنی استانداری خراسان رضوی	۲	۱۰
	مهندسین مشاور	۵	۲۵
حوزه نظری	اساتید و صاحب نظران	۳	۱۵
مجموع	-	۱۶	-

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

۳. یافته ها

با ورود ۴۴ سند در نرم افزار مکس کیودا مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری در ایران و مشهد(به وسیله مصاحبه) به شکل ذیل دسته بندی گردید لازم به ذکر است شیوه دسته بندی و کدگذاری بر پایه منطق محقق ناشی از مبانی نظری و پیشینه ای تحقیق و همچنین از آزمون تحلیل عاملی تأییدی جهت روایی درونی این دسته بندی استفاده گردیده است.

جدول ۳. شناسایی و دسته بندی مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری در شهر مشهد

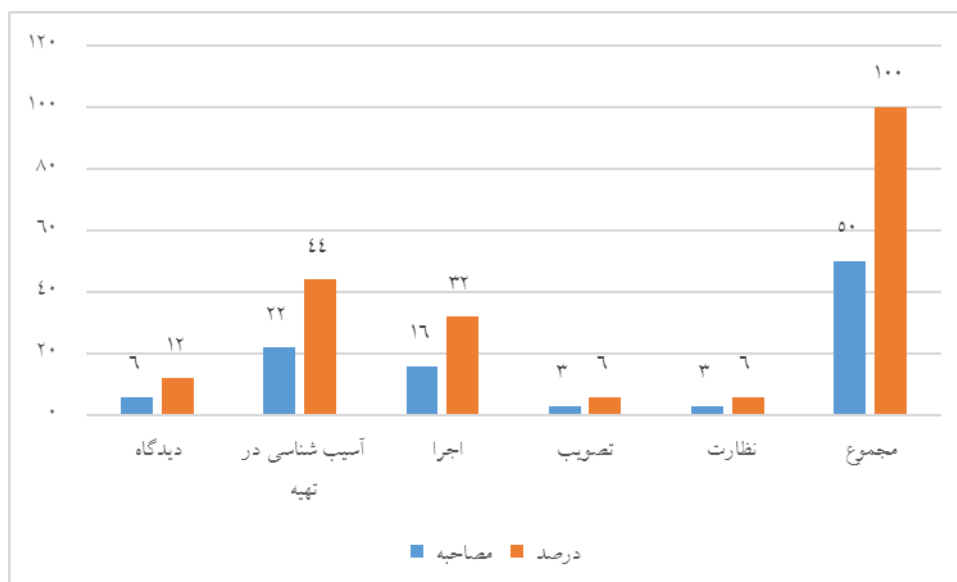
منبع	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
مصاحبه	توجه به رویکرد مکانیستی و بدون توجه به شرایط، فرهنگ و هویت ملی و محلی در هنگام تهیه طرح	رویکرد مکانیکی به طرح	آسیب شناسی در دیدگاه (۶) (مورد)
مصاحبه	اهداف اصلی طرح جامع، در آغاز کار، تهیه نقشه کاربری اراضی، تعیین تراکم و تدوین ضوابط ساخت و ساز تعیین شده		
مصاحبه	رویکرد صرف کالبدی معمار- شهرسازان		
مصاحبه	توجه به مباحث کالبدی شهر و اغفال از مسائل غیر کالبدی مثل فقدان نیروهای		

منبع	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
	مدیریت، گرافیک مناظر شهری، محیط زیست، مسکن، ایمنی شهری، ... در نهاد مطالعات		
مصاحبه	تأکید طرح بر محصول نهایی به جای فرآیند طرح (تهیه نقشه کاربری اراضی، تعیین تراکم ها و تدوین ضوابط ساخت و ساز بود)	محصول نگری طرح	
مصاحبه	شهردار برنامه گریز به جای شهردار برنامه محور		
مصاحبه	جو سیاسی بر روال تصویب تهیه طرح	سیاست	
مصاحبه	محرمانه بودن روال تهیه تا تصویب طرح	زدگی در طرح	تصویب ۳ مورد
مصاحبه	تصویب طرح در کمیته ها و کارگروه های علمی - فنی بدون فرصت کافی برای ارزیابی	شتاب زدگی در تصویب	
مصاحبه	عدم وجود نظام ارزیابی برنامه ها و طرح های انجام شده توسط شهرداری ها در طول زمان	عدم نظارت منسجم	نظارت ۳ مورد
مصاحبه	عدم نظارت منسجم سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور بر شهرداری ها و وزارت راه و شهرسازی بر دفتر نظارت بر طرح های عمرانی		
مصاحبه	عدم نظارت بر اجرا،		
مصاحبه	عدم خصوصیات واحد و مشترک بین طرح جامع و تفصیلی و تفاوت در شیوه و متدولوژی آنان		
مصاحبه	سردرگمی ماهیتی و روش شناختی طرح		
مصاحبه	نارسایی و ناکارآمدی قوانین (اغلب سلبی بودن قوانین)		
مصاحبه	ناهماهنگی طرح های شهری با وسعت عملیات و تشکیلات اداری انسانی و منابع موجود شهری	ناهمگونی و مشکلات ساختاری طرح	
مصاحبه	عدم پیوند مسائل عمران شهر مشهد با برنامه ریزی فضایی آن (عدم توجه به ابعاد فضایی-کالبدی طرح)		
مصاحبه	یکنواختی و کپی بودن طرح ها ادوار مختلف		
مصاحبه	عدم درک مناسب از مسائل فضایی و کالبدی شهر مشهد (تأکید طرح بر پروژه های مهندسی ساخت)		تهیه ۲۲ مورد
مصاحبه	تغییرات مقطعی و سلیقه ای در کلیت طرح جامع		
مصاحبه	عدم اعتماد دو جانبه بین شهرداری ها و مردم و عدم وجود تمایل به مشارکت آگاهانه و فعالانه ساکنان شهرها،	عدم وظیفه مشخص	
مصاحبه	عدم توجه به نقش سایر نهادها در طرح		
مصاحبه	عدم توجه به مشارکت مردم و کارشناسان شهری		
مصاحبه	مذموم شمردن مشارکت شهروندان در طرح های شهری		
مصاحبه	مطالبات و توقع نادرست مردم و ساکنان شهرها از شهرداری ها	مشارکت ضعیف	
مصاحبه	دستوری بودن برنامه ها و عدم مشارکت اجتماعی		
مصاحبه	عدم توجه به نقش مردم و بخش خصوصی در طرح ها		

منبع	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
مصاحبه	نقش کلیه گروههای ذی نفع، ذیصلاح، ذی مدخل، ذی نفوذ و ذی ربط، براساس وزن و تأثیر گذاری شان در تهیه و تصویب برنامه ها و طرح ها	جهت دهی سیاسی طرح	
مصاحبه	نوجه به اصل محرمانه بودن اسناد شهرسازی در تهیه طرح		
مصاحبه	ضعف، تقلیل نقش نهاد مطالعات		
مصاحبه	ابهام، بی اعتماد و آشفتگی در فضای برنامه ریزی شهری		
مصاحبه	تحمیل وظایف متنوع و متعدد و بدون در اختیار داشتن ابزارها و امکانات لازم برای انجام مطالعات به مدیریت شهری.		
مصاحبه	عدم توجه به نقش شهر	عدم توجه به نقش شهر	
مصاحبه	مطالعات سطحی و کپی شده در گام اول طرح جامع	ضعف مشاوران تهیه طرح	
مصاحبه	موازی کاری ۵۰ نهاد در زمینه تهیه، تصویب، اجرای طرح	موازی کاری بین نهادی	اجرا مورد
مصاحبه	رویکرد صرف کالبدی معمار- شهرسازان به طرح		
مصاحبه	روزمرگی، مداخلات مستقیم و غیر مستقیم سایر نهادها در مدیریت شهری		
مصاحبه	تعدد نهادها و ارگانهای تأثیرگذار بر مقدرات و توسعه شهر		
مصاحبه	توجه به بودجه به جای برنامه های اقتصادی	عدم درآمد پایدار	
مصاحبه	توافق با مالکین و سرمایه گذاران بر سر تعیین کاربری ها، (و در واقع تغییر آنها) به جای پایبندی به برنامه های از قبل تهیه شده		
مصاحبه	عدم وجود امکانات فنی، و مشخص نبودن منابع مالی و نظام مدیریتی- اجرایی برای پیاده نمودن و تحقق عملی برنامه ها و طرح ها،		
مصاحبه	ساختار گسترده شهرداری و بودجه اندک	ضعف مدیریت شهری	
مصاحبه	عدم تحصیلات آکادمیک و مرتبط شاغلان در شهرداری		
مصاحبه	عدم آشنایی ۶۰٪ کارکنان شهرداری با اصول اولیه طرح های جامع		
مصاحبه	سیاست زدگی و سطحی نگری کارکنان نهاد مطالعات به روال طرح های شهری		
مصاحبه	هدایت نهاد و گرایش به "محصولی نگری طرح"؛ و حاکمیت دیدگاه های فیزیکی و کالبدی		
مصاحبه	احساس "خود صاحبخانه" بینی در بین شهرداران و "خود مستاجر" بینی در بین شهرنشینان		
مصاحبه	عدم نظارت بر اجرا		
مصاحبه	ضعف شهرداری ها برای اجرای طرح توسعه		
مصاحبه	ضعف در برنامه ریزی منطقه ای		

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

با توجه به مصاحبه های صورت گرفته در مجموع ۵۰ آسیب در طرح های توسعه شهر مشهد (جامع و تفصیلی) شناسایی گردید که در شکل شماره ۱ قابل بررسی است.

شکل ۱. وضعیت توزیع مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهر مشهد

بیشترین آسیب های شناسایی شده در طرح های توسعه شهر مشهد با ۲۲ آسیب (۴۴٪) مربوط به فرآیند تهیه و ۱۶ آسیب (۳۲٪) مربوط به حوزه اجرا بوده است. کمترین آسیب های شناخته شده مربوط به حوزه تصویب و نظارت هر کدام با ۳ آسیب (۶٪) بوده است.

۱.۳. آسیب شناسی طرح های توسعه شهری در فرآیند نظری (کشور)

در این زمینه با توجه به ۴۴ سندی که در بخش روش تحقیق بررسی شده است، در تمامی اسناد، مهمترین مشکلات طرح های توسعه شهری را در فرآیند تهیه و اجرا خلاصه کرده اند با توجه به اینکه این نوع از دسته بندی بر پایه خلاصه سازی یافته ها و خلاصه مقالات آنان صورت گرفت و در محیط نرم افزار مکس کیودا تحلیل گردید در نهایت خروجی جدول ذیل به عنوان فرآیند نهایی معرفی میگردد.

جدول ۴. شناسایی و دسته بندی مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری در کشور

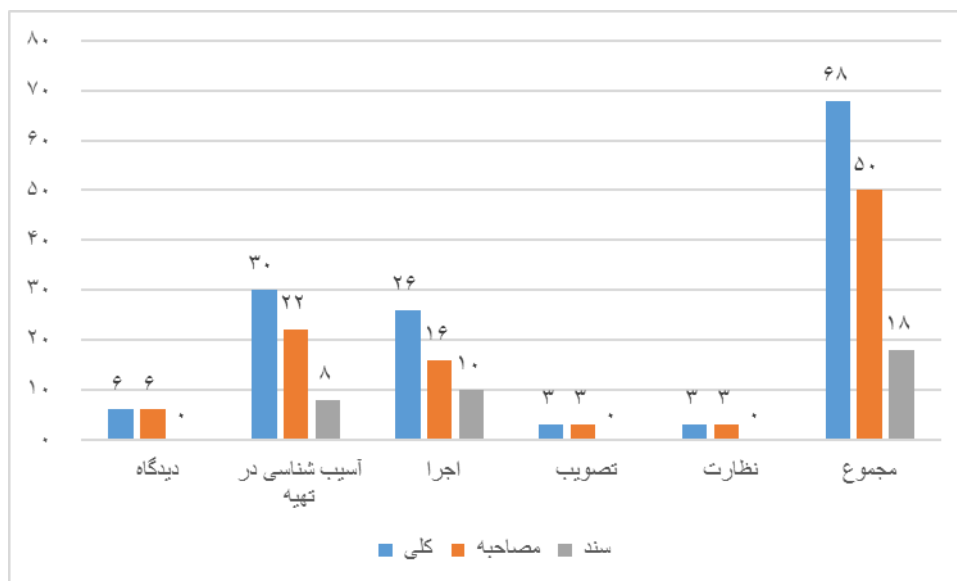
کد اصلی	کد فرعی	عوامل	منبع	تعداد سند
تهیه	ناهمگونی و مشکلات ساختاری طرح	فقدان توان فنی لازم در جهت اجرایی کردن طرح	اسناد مروری	۱
۸				
مورد	فقدان مطالعات پایه	نبود آمار و اطلاعات پایه ای لازم برای تهیه طرح	اسناد	۳

تعداد سند	منبع	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
	مروری	مشکلات زیر ساختی همانند نابسامانی سازمانی		
		عدم توجه به قوانین و مقررات و حقوق برگرفته از شرع		
۴	اسناد مروری	عدم وجود مطالعات کاربردی در شهرداریها به عنوان اطلاعات پایه ای و لازم برای تهیه طرحها	غفلت مسائل اجتماعی	
		نبود مطالعات پایه مثل مطالعات محیط زیست، اقتصاد شهری، جامعه شناسی شهری، مسائل مدیریت شهری و حمل و نقل، مسکن، تجهیزات و...		
		عدم توجه به مشکلات اجتماعی شهر		
		مشکلات اجتماعی و سیاسی مربوط به درک متقابل مردم و حکومت در فرآیند مشارکت در تهیه و اجرای طرح ها		
۶	اسناد مروری	عدم تعریف شرح خدمات اجرایی و بین همکاری نهادی و سازمانی در طرح	موازی کاری بین نهادی	اجرا ۱۰ مورد
		تعامل پائین شهرداری و سازمانهای مسئول تهیه طرح در جهت رفع ایرادات طرح		
		فقدان مدیریت واحد شهری		
		کارا نبودن تشکیلات و سازمانهای اجرایی		
		تأخیر در تهیه طرح به جهت عدم پرداخت به موقع حق - الزحمه مهندسان مشاور		
		عدم تناسب حق الزحمه تعریف شده با خدمات مهندسان مشاور		
۴	اسناد مروری	نداشتن منابع مالی کافی	عدم درآمد پایدار	فقدان نیروی متخصص در شهرداری
		کیفیت نامناسب نیروی انسانی شهرداری ها برای تجزیه و تحلیل ضوابط طرح ها		
		فقدان آگاهی کافی نیروی انسانی به محتوای طرح		
		نبود نیروی انسانی متخصص در شهردار		

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

با توجه به جدول شماره ۵ مهمترین آسیب های موجود در طرح های توسعه شهری (کشور) در دو حوزه تهیه و اجرا دسته بندی گردیدند که در مجموع ۱۸ آسیب را در برمی گرفت.

با توجه به یافته های حاصل در نهایت مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری به شکل ذیل قابل بررسی است:

شکل ۲. وضعیت توزیع مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری در کشور

با توجه به شکل شماره ۲ در مجموع ۶۸ آسیب (مصاحبه و مرور اسناد) در طرح های توسعه شهری شناسایی گردید. که ۵۶ آسیب در زمینه تهیه و اجرا می باشد، ۶ آسیب در زمینه دیدگاه و جهان بینی طرح ها و مجموع ۶ آسیب نیز در زمینه نظارت و تصویب می باشد.

با توجه به اینکه این ۵ حوزه آسیب شناسایی شده از درجه اهمیت و تأثیرگذاری یکسانی برخوردار نیستند لذا در ادامه تحقیق با توجه به نرم افزارهای کمی و آماری سعی شده است که براساس درجه اهمیت و تأثیرگذاری این آسیب ها از طریق پرسشنامه ای توسط مجموع ۱۶ نفر از اساتید و کارشناسان حوزه اجرایی اولویت بندی گردد. از آنان خواسته شد بنا به اهمیت و درجه تأثیر هر مورد (۶۸ آسیب) با توجه به طیف لیکرت عدد ۱-۵ نمره دهی نمایند (۱ بیانگر کمترین اهمیت و ۵ بیشترین اهمیت).

جدول ۶. نمره گذاری و وزن دهی به هریک از شاخص ها براساس نظرات

وزن	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
۳/۱۲	توجه به رویکرد مکانیستی و بدون توجه به شرایط، فرهنگ و هویت ملی و محلی در هنگام تهیه طرح	رویکرد مکانیکی به طرح	آسیب شناسی در دیدگاه (۲/۹۶)
۲/۵	اهداف اصلی طرح جامع، در آغاز کار، تهیه نقشه کاربری اراضی، تعیین تراکم و تدوین ضوابط ساخت و ساز تعیین شده		
۲/۷۵	رویکرد صرف کالبدی معمار- شهرسازان		
۲/۷۵	توجه به مباحث کالبدی شهر و اغفال از مسائل غیر کالبدی مثل فقدان نیروهای مدیریت، گرافیک مناظر شهری، محیط زیست، مسکن، ایمنی شهری، ... در نهاد مطالعات		
۲/۷۵	تأکید طرح بر محصول نهایی به جای فرآیند طرح (تهیه نقشه کاربری اراضی، تعیین تراکم ها	محصول نگری	

وزن	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
	و تدوین ضوابط ساخت و ساز بود)	طرح	
۳/۸۷	شهردار برنامه گریز به جای شهردار برنامه محور		
۳	جو سیاسی بر روال تصویب تهیه طرح	سیاست زدگی در	تصویب (۲/۷۹)
۳/۲۵	محرمانه بودن روال تهیه تا تصویب طرح	طرح	
۲/۱۲	تصویب طرح در کمیته ها و کار گروه های علمی - فنی بدون فرصت کافی برای ارزیابی	شتاب زدگی در تصویب	
3	عدم وجود نظام ارزیابی برنامه ها و طرح های انجام شده توسط شهرداری ها در طول زمان	عدم نظارت منسجم	نظارت (۲/۷۰)
۲/۲۵	عدم نظارت منسجم سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور بر شهرداری ها و وزارت راه و شهرسازی بر دفتر نظارت بر طرح های عمرانی		
۲/۸۷	عدم نظارت بر اجرا،		
۲/۲۵	عدم خصوصیات واحد و مشترک بین طرح جامع و تفصیلی و تفاوت در شیوه و متدولوژی آنان	ناهمگونی و مشکلات ساختاری طرح	
۲/۷۵	سردرگمی ماهیتی و روش شناختی طرح		
۲/۲۵	نارسایی و ناکارآمدی قوانین (اغلب سلبی بودن قوانین)		
۲/۷۵	ناهماهنگی طرح های شهری با وسعت عملیات و تشکیلات اداری انسانی و منابع موجود شهری		
۲/۶۲	عدم پیوند مسائل عمران شهر مشهد با برنامه ریزی فضایی آن (عدم توجه به ابعاد فضایی - کالبدی طرح)		
۲/۲۵	یکنواختی و کمی بودن طرح ها ادوار مختلف		
۲/۳۷	عدم درک مناسب از مسائل فضایی و کالبدی شهر مشهد (تأکید طرح بر پروژه های مهندسی ساخت)		
۲/۷۵	تغییرات مقطعی و سلیقه ای در کلیت طرح جامع		
۲/۷۵	عدم اعتماد دو جانبه بین شهرداری ها و مردم و عدم وجود تمایل به مشارکت آگاهانه و فعالانه ساکنان شهرها،	عدم وظیفه مشخص	تهیه (۲/۸۱)
۳	عدم توجه به نقش سایر نهادها در طرح		
۲/۸۸	عدم توجه به مشارکت مردم و کارشناسان شهری	مشارکت ضعیف	
۳	مذموم شمردن مشارکت شهروندان در طرح های شهری		
۳/۷۵	مطالبات و توقع نادرست مردم و ساکنان شهرها از شهرداری ها		
۲	دستوری بودن برنامه ها و عدم مشارکت اجتماعی		
۲/۸۷	عدم توجه به نقش مردم و بخش خصوصی در طرح ها		
۲/۶۳	نقش کلیه گروه های ذی نفع، ذیصلاح، ذی مدخل، ذی نفوذ و ذی ربط، براساس وزن و تأثیر گذاری شان در تهیه و تصویب برنامه ها و طرح ها	جهت دهی سیاسی طرح	
۳/۱۲	نوجه به اصل محرمانه بودن اسناد شهرسازی در تهیه طرح		
۲/۱۲	ضعف، تقلیل نقش نهاد مطالعات		
۲/۶۲	ابهام، بی اعتماد و آشفتگی در فضای برنامه ریزی شهری		
۳/۵	تحمیل وظایف متنوع و متعدد و بدون در اختیار داشتن ابزارها و امکانات لازم برای انجام		

وزن	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
	مطالعات به مدیریت شهری.		
۴	عدم توجه به نقش و جایگاه آینده شهر	عدم توجه به نقش شهر	
۳/۶۲	مطالعات سطحی و کپی شده در گام اول طرح جامع	ضعف مشاوران تهیه طرح	
۲/۸۷	موازی کاری ۵۰ نهاد در زمینه تهیه، تصویب، اجرای طرح	موازی کاری بین نهادی	اجرا (۲/۵۳)
۴	رویکرد صرف کالبدی معمار- شهرسازان به طرح		
۲/۱۳	روزمرگی، مداخلات مستقیم و غیر مستقیم سایر نهادها در مدیریت شهری		
۳/۳۸	تعدد نهادها و ارگانهای تأثیرگذار بر مقدرات و توسعه شهر		
۲/۳۷	توجه به بودجه به جای برنامه های اقتصادی	عدم درآمد پایدار	
۳	توافق با مالکین و سرمایه گذاران بر سر تعیین کاربری ها، (و در واقع تغییر آنها) به جای پابندی به برنامه های از قبل تهیه شده		
۲/۵	عدم وجود امکانات فنی و مشخص نبودن منابع مالی و نظام مدیریتی- اجرایی برای پیاده نمودن و تحقق عملی برنامه ها و طرح ها		
۱/۸۷	ساختار گسترده شهرداری و بودجه اندک		
۲	عدم تحصیلات آکادمیک و مرتبط شاغلان در شهرداری	ضعف مدیریت شهری	
۲/۳۷	عدم آشنایی ۶۰٪ کارکنان شهرداری با اصول اولیه طرح های جامع		
۲	سیاست زدگی و سطحی نگری کارکنان نهاد مطالعات به روال طرح های شهری		
۲/۶۲	هدایت نهاد و گرایش به "محصولی نگری طرح"؛ و حاکمیت دیدگاه های فیزیکی و کالبدی		
۲/۲۵	احساس "خود صاحبخانه" بینی در بین شهرداران و "خود مستاجر" بینی در بین شهروندان		
۳	عدم نظارت بر اجرا		
۲	ضعف شهرداری ها برای اجرای طرح توسعه		
۲/۱۲	ضعف در برنامه ریزی منطقه ای		
وزن	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
۲/۱۲	فقدان توان فنی لازم در جهت اجرایی کردن طرح	ناهمگونی و مشکلات ساختاری طرح	آسیب شناسی در تهیه (۲/۶۳)
۲/۸۷	نبود آمار و اطلاعات پایه ای لازم برای تهیه طرح	فقدان مطالعات پایه	
۲/۷۵	مشکلات زیر ساختی همانند نابسامانی سازمانی		
۱/۸۷	عدم توجه به قوانین و مقررات و حقوق بر گرفته از شرع		
۳/۵	عدم وجود مطالعات کاربردی در شهرداریها به عنوان اطلاعات پایهای و لازم برای تهیه طرحها		
۲/۳۷	نبود مطالعات پایه مثل مطالعات محیط زیست، اقتصاد شهری، جامعه شناسی شهری، مسائل مدیریت شهری و حمل و نقل، مسکن، تجهیزات و...	غفلت مسائل اجتماعی	
۳	عدم توجه به مشکلات اجتماعی شهر		

وزن	عوامل	کد فرعی	کد اصلی
۲/۶۲	مشکلات اجتماعی و سیاسی مربوط به درک متقابل مردم و حکومت در فرآیند مشارکت در تهیه و اجرای طرح ها		
۳	عدم تعریف شرح خدمات اجرایی و بین همکاری نهادی و سازمانی در طرح	موازی کاری بین نهادی	اجرا (۲/۸۶)
۲/۶۳	تعامل پائین شهرداری و سازمان های مسئول تهیه طرح در جهت رفع ایرادات طرح		
۲/۶۲	فقدان مدیریت واحد شهری		
۲/۸۷	کارا نبودن تشکیلات و سازمانهای اجرایی		
۳	تأخیر در تهیه طرح به جهت عدم پرداخت به موقع حق- الزحمه مهندسان مشاور		
۲/۸۷	عدم تناسب حق الزحمه تعریف شده با خدمات مهندسان مشاور		
۲/۸۸	نداشتن منابع مالی کافی	عدم درآمد پایدار	
۲/۳۷	کیفیت نامناسب نیروی انسانی شهرداریها برای تجزیه و تحلیل ضوابط طرح ها	فقدان نیروی متخصص در	
۲/۸۷	فقدان آگاهی کافی نیروی انسانی به محتوای طرح	شهرداری	
۳/۵	نبود نیروی انسانی متخصص در شهردار		

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

با توجه به نمره گذاری و میانگین هر یک از مولفه ها از منظر صاحب نظران و مدیران اجرایی بالاترین میزان میانگین بدست آمده در حوزه اسنادی ابتدا به مسائل اجرایی با میانگین (۲/۸۶) و پس از آن به حوزه تهیه طرح ها با میانگین (۲/۶۳) بوده است. در آسیب شناسی طرح های توسعه شهر مشهد می توان مهمترین آسیبی که بالاترین میزان میانگین را از آن خود کرده است در حوزه دیدگاه و تهیه طرح مورد توجه قرار داد. اما اینکه این اولویت بندی و این نوع از نمره دهی تا چه اندازه درست و در جهت اهداف تحقیق و همچنین همسوسازی اندیشه ها و کمی سازی مورد توافق (حوزه نظری و اجرایی) است لذا برای استنباط آماری و ادامه تحلیل فریدمن (جهت اولویت بندی) لازم بود با توجه به آزمون کاپاکوهن میزان توافق و همسوسازی نمره ها در ۲ زمینه نظری و اجرایی سنجیده شود تا مشخص شود که آیا این نوع از نمره دهی بر پایه یک رویه علمی است یا به صورت تصادفی و احتمالی است از این رو نتیجه آزمون کاپاکوهن در ذیل قابل بررسی است:

جدول ۵. بررسی آزمون کاپاکوهن در زمینه توافق نظرات خبرگان

سطح معناداری	Approx. T ^b	Asymp. Std. Errora	متغیر	واحد آزمون
۰/۰۰	۶/۱۴۲	۰/۰۵۲	Kappa	۰/۵۳۶
	-		N of Valid Cases	۱۶

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

با توجه به ضریب نمره های صورت گرفته بین مصاحبه شوندگان و همچنین نمره های به دست آمده در مبانی نظری تحقیق آزمون از همخوانی معناداری برخوردار است. با توجه به نتایج جدول بین ۱۶ نفر از مصاحبه شوندگان مشخص گردید که بین صاحب نظران در زمینه نمرات داده شده توافق ۶۵٪ وجود دارد از انجائیکه ضریب کاپا بین ۱- تا ۱+ می باشد و هر چه این عدد به ۱+ نزدیک باشد بیانگر توافق بالاتر می باشد با توجه به نتایج و خروجی ۶۵٪ داده ها و معنادار بودن آزمون Sig=۰/۰۰ در سطح اطمینان ۹۵٪ میتوان ادعا کرد که بین ۱۶ نفر از محققان در زمینه نمرات داده شده توافق وجود دارد.

۲.۳. اولویت بندی آسیب های طرح های توسعه شهری در ایران (اسناد)

با توجه به ضریب توافق حاصل شده در نمرات لذا برای اولویت بندی نهایی آسیب ها در هر یک از حوزه های مورد نظر دو جدول خروجی تهیه گردیده است که جدول اول و دوم قابل بررسی است:

جدول ۶. اولویت بندی مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهر کشور

توضیحات	اولویت	میانگین شاخص	اولویت مولفه	میانگین رتبه	اسناد
آسیب شناسی در تهیه	اول	۷,۲۵	چهارم	۲/۴۳	ناهماهنگی و مشکلات ساختاری
			پنجم	۲/۳۸	فقدان مطالعات پایه
			سوم	۲/۴۴	غفلت مسائل اجتماعی
آسیب شناسی در اجرا	دوم	۵/۱۹	اول	۲/۶۹	موازی کاری بین نهادی
			دوم	۲/۵۰	فقدان نیروی متخصص در شهرداری
Chi-Square=0.273 N=8 df =3 Sig =0.005					

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

با توجه به خروجی جدول فریدمن و سطح معناداری تائید شده از مجموع ۸ نفر حوزه نظری مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری در ایران به ترتیب مشکلات و آسیب های مربوط به تهیه و سپس اجرا بوده است که مهمترین آسیب های که در زمینه تهیه طرح های شهری وجود داشته است مربوط به غفلت دست اندرکاران تهیه طرح در زمینه مسائل اجتماعی بوده است.

در زمینه اجرائی نیز مهمترین آسیب طرح های توسعه شهری در سطح کشور مربوط به مواز کاری بین نهادی و فقدان نیروی متخصص در شهرداری های کشور است.

۳.۳. اولویت بندی آسیب های طرح های توسعه شهری در مشهد (مصاحبه)

جدول ۹. اولویت بندی مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهر مشهد

توضیحات	اولویت	میانگین شاخص	اولویت مولفه	میانگین رتبه	شهر مشهد
دیدگاه	سوم	۱۴/۱۳	۶	۶/۰۰	رویکرد مکانیکی
			۲	۸/۱۳	محصول نگری
تصویب	چهارم	۹/۸۶	۳	۷/۵۶	سیاست گزینی طرح
			۱۴	۲/۳	شتاب زدگی
نظارت	پنجم	۵/۴۴	۷	۵/۴۴	نظارت
تهیه	اول	۲۸/۰۱	۹	۴/۷۵	ناهماهنگی ساختاری
			۸	۵/۲۵	عدم وظیفه مشخص
			۵	۶/۱۳	ضعف مشارکت
			۴	۶/۲۵	جهت دهی سیاسی
			۱۳	۲/۸۱	عدم توجه به نقش شهر
			۱۲	۲/۸۲	ضعف مشاوران تهیه طرح
اجرا	دوم	۱۶/۵	۱	۸/۱۹	موازی کاری بین نهادی
			۱۱	۴/۰۶	عدم درآمد پایدار
			۱۰	۴/۲۵	ضعف مدیریت

Chi-Square=15.557 N=8 df =10 Sig =0.01

مأخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۵)

با توجه به یافته های جدول ۹ و با استناد به مصاحبه و پرسشنامه های صورت گرفته در شهر مشهد همانند مشکلات موجود در سطح کشور مهمترین آسیب های شناسایی شده در حوزه تهیه و اجرا می باشند.

۴. بحث

پژوهش حاضر به منظور آسیب شناسی طرح های توسعه شهری از فرآیند تهیه تا اجرا با تأکید بر طرح های جامع و تفصیلی شهر مشهد صورت گرفته است. برای تحلیل داده ها از روش تحقیق ترکیبی استفاده شده است. یافته ها حاکی از این است بیشترین آسیب های شناسایی شده در طرح های توسعه شهر مشهد مربوط به فرآیند تهیه و سپس مربوط به حوزه اجرا است. کمترین آسیب های شناخته شده مربوط به حوزه تصویب و نظارت می باشد. در بخش آسیب شناسی طرح های توسعه شهری در سطح شهرهای ایران مهمترین آسیب های موجود در طرح های توسعه شهری (کشور) در دو حوزه تهیه و اجرا دسته بندی گردیدند که در مجموع ۱۸ آسیب را در برمی گیرد. مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهری در ایران مربوط به غفلت دست اندرکاران تهیه طرح در زمینه مسائل اجتماعی بوده است. در زمینه اجرائی نیز مهمترین آسیب طرح های توسعه شهری در سطح کشور مربوط به مواز

کاری بین نهادی است. در سطح شهر مشهد، اولویت بندی مسائل و آسیب های طرح شهری (جامع و تفصیلی) همسو با سطح کشور در دو حوزه تهیه و اجرا بوده است. نتایج به دست آمده در مقایسه با پژوهش های پیشین همچون (رهنمایی و دیگران، ۱۳۸۶) - آسیب شناسی طرح های توسعه شهری از بعد حقوقی - از جامعیت بیشتری برخوردار است چرا که در اکثر تحقیقات به بررسی آسیب ها در یک حوزه پرداخته شده است در حالی که در تحقیق حاضر تلاش شده است آسیب ها در حوزه های مختلف و با بهره گیری از مطالعه اسنادی و پیمایش بررسی شوند.

۵. نتیجه گیری

مهمترین آسیب های که در اسناد و مطالعات دیگران در زمینه طرح های توسعه شهری بدان اشاره شده بود در دو بعد تهیه و اجرا توسط نرم افزار دسته بندی گردید. که در بعد تهیه بیشترین اسناد و اشاره گر ها مربوط به غفلت مسائل اجتماعی طرح ها (۴ سند) و در زمینه اجرا، فقدان نیروی متخصص در شهرداری های کشور با ۸ سند بوده است.

در گام دوم پس از خروجی یافته ها از نرم افزار مکس کیودا خروجی یافته های (اسنادی) بین ۸ نفر از اساتید شهری و خروجی مصاحبه ها (بین ۸ نفر از مدیران و کارکنان حوزه شهری) توزیع و از آنان خواسته شد با توجه به اهمیت هر شاخص و گویه در میزان ناکارآمدی طرح نمره بین ۱ تا ۵ دهند که ۱ معرف کمترین تأثیر و اثرگذاری و ۵ بیشترین اثر گذاری می باشد با توجه به اینکه دو گروه (اساتید و مدیران شهری) به وزن دهی (اسناد و خروجی مصاحبه ها) پرداختند از این رو لازم بود میزان توافق و همسویی این دو گروه سنجیده شود تا در صورت همسویی و توافق نظر در نحوه نمره گذاری و اثر بخشی به ادامه تحلیل پرداخته شود از این رو از آزمون کاپا کوهن در جهت توافق داده ها پرداخته شد که نتایج آزمون ضریب توافق و معناداری را نشان داد از این رو در نهایت تمامی داده ها وارد نرم افزار گردید و با توجه به آزمون فریدمن به رتبه بندی شاخص ها پرداخته شد. نتایج آزمون فریدمن نشان داد که مهمترین آسیب های طرح های توسعه شهر مشهد به ترتیب اولویت در حوزه تهیه (میانگین اهمیت ۲۸/۱)، اجرا (میانگین اهمیت ۱۶/۵)، دیدگاه (۱۴/۳)، تصویب و نظارت بوده است به طور کلی موازی بین کاری، محصول نگری به طرح و سیاست گزینی طرح سه مسله اولویت دار در مسائل آسیب شناسی طرح توسعه شهری بوده اند. در حالیکه ضعف مشاوران تهیه طرح، عدم توجه به نقش شهر و غفلت از مسائل ان و شتاب زدگی در تصویب طرح کمترین تأثیر را بر روند تهیه طرح های شهر مشهد داشته اند ضریب به دست آمده معنادار و یافته ها قابل تعمیم است.

در حوزه اسنادی که میتوان آن را معرف جامع بزرگتری مثل کشور در نظر گرفت مهمترین اولویت های مسئله دار در مشکلات طرح های توسعه در حوزه آسیب شناسی تهیه این طرح ها و سپس اجرا می باشد. در حوزه های اسنادی سه مسئله مهم در آسیب شناسی طرح های توسعه شهری موازی کاری بین نهادی، فقدان نیروی متخصص در شهرداری ها و نادیده گرفتن مسائل اجتماعی طرح می باشد که با توجه به یافته های حاصل از مصاحبه و مرور

اسناد موازی کاری بین نهادهای در هر دو خروجی به عنوان مهمترین آسیب طرح های توسعه شهری شناسایی می گردد.

با توجه به یافته های تحقیق به مدیران شهری و دستاندرکاران طرح های توسعه شهری پیشنهاد می گردد:

- کمیته مشترک بر نظارت طرح ها با همکاری بین نهادهای شهرداری و سازمان راه و شهرسازی تشکیل شود.
- در فرآیند تهیه طرح های شهری حساسیت بیشتری از جانب مسئولین و مدیران صورت پذیرد.
- در وزارت راه و شهرسازی و شورای عالی شهرسازی و معماری و همچنین وزارت کشور توافق نامه و دستورالعمل های مشخصی در زمینه فرآیند تهیه، بازنگری دستورالعمل ها و تعیین نقش هر یک از نهادها پرداخته شود.
- دیدگاه محصول نگرى طرح به دیدگاه فرآیند محوری طرح تغییر کند و طرح ها تنها به ضوابط و چگونگی وضعیت کاربریها خلاصه نگردد.
- به مطالعات اجتماعی طرح ها بها داده شود و این فصل در وضع موجود طرح در قالب یک فصل همراه با نقشه های مستند، آمار رسمی و ... برداشت گردد.
- شهرداری ها به سمت چابک سازی سازمانی حرکت کنند و اعتبارات ناشی از مازاد نیروی انسانی به تکمیل داده ها و پایگاه های به روز اطلاعات اختصاص داده شود.

کتاب نامه

۱. ابراهیمی بوزانی، م.، رهنمایی، م.، و علی اکبری، ا. (۱۳۹۲). بررسی روش شناسی طرح های توسعه شهری در ایران. *مجله جغرافیا*، دوه ۱۱ (۳۷)، ۹۷-۱۱۴.
۲. ابراهیمی بوزانی، م.، علی اکبری، ا.، و رهنمایی، م. (۱۳۹۴). بررسی رویکرد سنتی تهیه طرح های توسعه شهری در ایران با استفاده از مدل SWOT. *مجله جغرافیا و توسعه*، ۱۳ (۳۸)، ۹۱-۱۰۰.
۳. اسکندری، م. (۱۳۹۳). لزوم توجه به هویت کالبدی در شرح خدمات طرح های توسعه شهری. تهران: دومین کنگره بین المللی سازه، معماری و توسعه شهری.
۴. اصغری زمانی، ا.، نصیری، ه.، و پور حسینی، م. (۱۳۹۳). آسیب شناسی طرح های توسعه شهری: مطالعه موردی طرح هادی شهروانرود. تبریز: همایش ملی معماری، عمران و توسعه نوین شهری.
۵. امیری، ح.، فرج زاده، م.، سوری، ف.، و سبحانی، ن. (۱۳۹۴). ارزیابی میزان تحقق پذیری کاربری ها در طرح های توسعه شهری مورد: شهر بروجرد. شیراز: اولین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و توسعه اقتصاد شهری.
۶. آقا زاده رودسری، ف.، و شکرگذار، ا. (۱۳۹۴). نقد، ارزیابی و آسیب شناسی طرح های توسعه شهری در ایران مطالعه موردی: سومین طرح جامع شهر رشت ۱۳۸۶. تبریز: اولین همایش ملی زمین و توسعه شهری.

۷. براتی، ا.، و محمدی، ج. (۱۳۸۹). نقد، تحلیل و ارزیابی تحقق طرح های هادی شهری. فصلنامه رشد آموزش جغرافیا، ۹۳، ۳۸-۴۵.
۸. برمک، ح. (۱۳۸۹). طرح های جامع شهری، شیپوری از سر گشاد. فصلنامه مهندس مشاور، ۵۰.
۹. پاکشیر، ع.، و حاج رسولی ها، ا. (۱۳۸۷). ارزیابی رویکرد تهیه طرح های توسعه شهری در ایران نمونه مورد مطالعه، طرح بازنگری در طرح تفصیلی حوزه شمال شهر اصفهان. شیراز: پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
۱۰. پور احمد، ا.، حاتمی نژاد، ح.، و حسینی، ه. (۱۳۸۵). آسیب شناسی طرح های توسعه شهری در کشور. نشریه پژوهش های جغرافیایی، ۳۱(۵۸)، ۱۶۷-۱۸۰.
۱۱. پورباقری، ع. (۱۳۸۹). مقایسه نحوه تهیه و اجرای طرح های توسعه شهری در ایران و جهان. ماهنامه شمس، ۱۷(۶۷)، ۱۷.
۱۲. پورحسین روشن، ح.، پورجعفر، م.، علی اکبری، ص.، (۱۳۹۹). تبیین چالش های تحقق طرح های شهری در ایران. فصلنامه علمی معماری و شهرسازی، ۳۱(۹۳)، ۱۱۱-۱۲۸.
۱۳. تفهمی، ر.، لامیت، ح. (۱۳۹۲). تأویلی پدیدار شناسانه بر تاویلگری مدیران شهری: نقدی بر روش شناسی کمسیون ماده ۵ و کار گروه در اقدام برای تغییر در طرح های شهری. فصلنامه مدیریت شهری، ۳۳.
۱۴. جعفری قاسم آباد، ع.، و بزاز، ش. (۱۳۹۴). بررسی نارسایی های طرح های توسعه شهری در ایران و ارائه راهکارهایی جهت توانمندسازی آنها. شیراز: اولین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و توسعه اقتصاد شهری.
۱۵. جلالوندی، ا.، و جودکی، ح. (۱۳۹۴). ارائه مدل SWOT در ارزیابی طرح های توسعه شهری در ایران (نمونه موردی طرح های توسعه شهری در اراک با رویکرد نوسازی و بهسازی بافت فرسوده). امارات: کنگره بین المللی پایداری در معماری و شهرسازی معاصر خاورمیانه.
۱۶. جلالی، د. (۱۳۸۹). بررسی مقایسه ای وضعیت مالی تهیه طرح های توسعه شهری و تحقق آنها بر مبنای داده های تفریغ بودجه شهرداری تهران، دوره ۱۳۸۳ - ۱۳۸۶. مجله اقتصاد و برنامه ریزی شهری، ۲(۷).
۱۷. جمهیری، م.، ذبیحی، ح.، و ماجدی، ح. (۱۳۸۷). نظام اجرایی حلقه مفقوده برنامه های شهری در ایران تحلیلی بر نظام اجرایی طرح ها و برنامه های توسعه شهری. مجله علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۱۰(۲)، ۸۸-۹۹.
۱۸. حسامیان، ف.، اعتماد، گ.، حائری، م. (۱۳۸۷). شهرنشینی در ایران. تهران: انتشارات آگاه.
۱۹. حسین زاده دلیر، ک.، پورمحمدی، م.، و سلطانی، ع. (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر در ناکارآمدی طرح های جامع شهری ایران (مطالعه موردی، طرح جامع تبریز). فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی، ۱۵(۳۱)، ۱۵۱-۱۳۱.
۲۰. حسین زاده دلیر، ک.، صدرموسوی، م.، حیدری چپانه، ر.، و رضاطبع، خ. (۱۳۹۰). درآمدی بر رویکرد جدید استراتژی توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه ریزی شهری با تأکید بر چالش های فراوری طرح های جامع در ایران. فصلنامه فضای جغرافیایی، ۱۱(۳۶)، ۱۷۳-۱۲۰.
۲۱. حیدری، ش. (۱۳۹۵). بررسی علل عدم تحقق مشارکت شهروندی در طرح های توسعه شهری. تهران: دومین کنفرانس بین المللی یافته های نوین پژوهشی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری.

۲۲. دادپور، س. (۱۳۹۲). بررسی چالشهای تصمیم گیری طرح های توسعه شهری در ایران از طریق مقایسه تطبیقی با انگلستان و مالزی. تبریز: کنفرانس بین المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری.
۲۳. رحمانی شام اسبی، ف.، تاجفر، ر.، و ادیبی سعدی نژاد، ف. (۱۳۹۲). *آسیب شناسی الگوهای شهرسازی در ایران با تأکید بر طرح های جامع شهری، مطالعه موردی: اردبیل*. تهران: پایان نامه کارشناسی رشد دانشگاه آزاد تهران واحد مرکز.
۲۴. رضایی، م.، شاه کرمی، ن.، و فتائی، م. (۱۳۹۲). بررسی نقش و جایگاه مشارکت شهروندان در روند تهیه طرح های توسعه شهری. همدان: اولین همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط زیست پایدار.
۲۵. رضویان، م.، رضا زاده، س.، کانونی، ر.، و نجفی، س. (۱۳۹۳). *آسیب شناسی طرح جامع شهری نمونه موردی: شهر اهر*. تهران: اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار.
۲۶. روشنی حسن آبادی، ا. (۱۳۹۳). ارزیابی آثار و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی طرح های توسعه شهری (مورد مطالعه: بوستان جوان شهرستان رفسنجان). تهران: کنفرانس بین المللی مدیریت و مهندسی صنایع.
۲۷. رهنمایی، م.، محمد پور، ص.، اسکندری، ح.، و منوچهری میاندوآب، ا. (۱۳۸۶). *آسیب شناسی حقوقی طرح های توسعه شهری از تدوین تا اجرا*. مجله علوم جغرافیایی، ۲(۵).
۲۸. زنگی آبادی، ع.، عبداللهی، م.، قهفرخی، ر.، و قاسم زاده، ب. (۱۳۹۳). ارزیابی عوامل اثرگذار بر عدم تحقق پذیری طرح های جامع شهری در ایران و چالش های مربوطه به آن (مطالعه موردی: محور تاریخی فرهنگی منطقه ۶ شهر تبریز). مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱۸، ۵۸-۴۱.
۲۹. سلطانی، ع.، حسین زاده دلیر، ح.، و پورمحمدی، م. (۱۳۸۷). *آسیب شناسی الگوهای رایج شهرسازی در ایران با تأکید بر طرح های توسعه شهری (مطالعه موردی، طرح جامع تبریز)*. تبریز: رساله دکتری، دانشگاه تبریز.
۳۰. سیاوش پور، ب.، و مشایخی میانجی، م. (۱۳۹۳). نقش طرح های شهری بر افزایش آسیب های اجتماعی فضاهای گمشده چالشی فراروی توسعه پایدار. مشهد: کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار.
۳۱. شاه حسینی، پ. (۱۳۸۳). نقد انواع طرح های شهری ایران. نشریه پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۱۳، ۱۱۹-۱۴۰.
۳۲. شجاع، ف.، و خاتمی، م. (۱۳۹۳). *آسیب شناسی اجرای طرح های آمایش در ایران، سرزمین. سمنان: اولین همایش ملی رویکردهای نوین آمایش سرزمین در ایران*.
۳۳. شکوهی بیدهدندی، م.، خلیجی، ک. (۱۳۸۸). مروری بر دلایل عدم تحقق طرح های جامع نمونه موردی زرح جامع شهر بانه، مجله منظر، ۴، ۳۱-۳۵.
۳۴. صفایی پور، م.، و سعیدی، ج. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر در ناکارآمدی طرح های توسعه شهری ایران. مجله مطالعات مدیریت شهری، ۷(۲۲)، ۳۰-۱۲.
۳۵. علی اکبری، ا. (۱۳۸۳). توسعه شهری و آسیب شناسی اجتماعی در ایران. فصلنامه پژوهش های جغرافیایی، ۳۶(۴۸)، ۴۹-۶۹.

۳۶. غلامزاده خادر، م. (۱۳۹۳). بررسی و ارزیابی کیفی طرح های توسعه شهری نمونه موردی: طرح هادی شهر شانندیز. تهران: اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار
۳۷. فرجی راد، خ.، کاظمیان، غ.، رکن الدین افتخاری، ع. (۱۳۹۲). آسیب شناسی سیاست های توسعه منطقه ای در ایران از دیدگاه رویکرد نهادی. فصلنامه فرایند مدیریت و توسعه، ۲۶(۲)، ۵۸-۲۷.
۳۸. قاسم پور، ا. (۱۳۹۴). بررسی و ارزیابی مسائل و چالش های موجود در جهت تحقق پذیری طرح های توسعه شهری. تهران: اولین کنگره علمی پژوهشی افق های نوین در حوزه مهندسی عمران، معماری، فرهنگ و مدیریت شهری ایران.
۳۹. کریمی، س.، قانع، ر.، و فخرایی، ع. (۱۳۹۰). تحلیلی بر الگوی رفتار و فرهنگ شهری، بعد فراموش شده طرح های شهری. نور: نخستین همایش ملی آرامانشهر ایران.
۴۰. محمدی، ج.، و ابراهیمی بوزانی، م. (۱۳۸۱). تحلیلی بر موانع عدم تحقق طرح های تفصیلی شهری. نشریه شهرنگار، ۲۱.
۴۱. مرادی مسیحی، و. (۱۳۸۳). طرح ها و برنامه های توسعه شهری تهران، ارزیابی و مقایسه تطبیقی. مجله شهرداری ها، ۶(۶۶).
۴۲. مرادی، ا. (۱۳۹۲). کنکاشی پیرامون مشکلات پنهان در تحقق طرح های توسعه شهری شهرستان مرند. تبریز: دومین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی.
۴۳. معزی مقدم، ح. (۱۳۸۵). ارزیابی طرح های توسعه شهری و دلایل تحقق ناپذیری آنها در ایران. نشریه آبادی، ۱۵(پیاپی ۵۰)، ۹۹-۹۶.
۴۴. منصور، م.، گراوند، ع.، و سوری، ف. (۱۳۹۵). بررسی میزان تحقق طرح های توسعه شهری در ایران مطالعه موردی شهر نور آبا. تهران: چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه ریزی، معماری و شهرسازی.
۴۵. مهکویی، ح.، و صابری، ح. (۱۳۹۰). مقدمه ای بر تاریخ و تحول شهرنشینی با تأکید بر ایران. تهران: انتشارات آوای دانش گستر.
۴۶. مهندسین مشاور خازنی (۱۳۴۷). طرح جامع و تفصیلی خازنی. مشهد: مهندسین مشاور خازنی.
۴۷. مهندسین مشاور فرهاد (۱۳۹۱). طرح جامع توسعه و عمران شهر مشهد. مشهد: مهندسین مشاور فرهاد.
۴۸. مهندسین مشاور مهرآزان (۱۳۷۲). طرح جامع مهرآزان. مشهد: مهندسین مشاور مهرآزان.
۴۹. هدایتی، ح.، و غلام زاده خادر، م. (۱۳۹۳). آسیب شناسی طرح های توسعه شهری با تأکید بر توسعه پایدار نمونه موردی: (طرح های شهر شانندیز). تهران: اولین کنفرانس ملی مهندسی عمران و توسعه پایدار ایران.